

V.Етико-естетичні виміри життя

С.А.Крилова

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА КРАСА ВІДНОСИН

Соціальне партнерство розглядається як основа краси відносин між людьми та соціальними групами у відкритому суспільстві. Соціальне партнерство аналізується в широкому і в строгому сенсі. Дружба та гендерне партнерство розглядаються як екзистенційно-комунікативні вияви краси відносин і передумови дійсного соціального партнерства.

Ключові слова: *соціальне партнерство, краса відносин, відкрите суспільство.*

Закономірно припустити, що краса відносин у відкритому, демократичному суспільстві виражається через такий феномен, як *соціальне партнерство*. Іншими словами, у відкритому суспільстві соціальне партнерство постає теоретичним та *дійсно практичним* корелятом краси відносин. В самому широкому сенсі соціальне партнерство можна визначити як взаємодію людей, в якій відбувається реалізація цілей і завдань кожного з партнерів у творчій співпраці, що розвиває суспільство. Очевидно, що в сучасному українському суспільстві потреба у цьому партнерстві стає все більш актуальною, адже без організації системи соціального партнерства посттоталітарні тенденції в економіці, політиці, гуманітарній сфері навряд чи можуть бути подолані. Більше того, лише розвиток соціального партнерства здатний створити реальне громадянське суспільство. З іншого боку, соціальне партнерство впливає і на інститут держави, демократизуючи

V. Етико-естетичні виміри життя

та гуманізуючи його. В результаті за його посередництвом створюються «впорядковані взаємини між громадянським суспільством та демократичною, соціальною, правовою державою» [2, с. 170], які «передбачають всебічне... забезпечення прав і свобод людини у системі її захисту проти чиновницького свавілля, діючого під прикриттям відомчих інструкцій з одного боку, та руйнівної сили непередбачуваної соціальної стихії, – з другого» [2, с. 170].

Проте соціальне партнерство може бути дійсним, а може бути формальним. Дійсне соціальне партнерство передбачає красу відносин між особистостями та соціальними групами, формальне означає владну маніпуляцію, яка, у формі популізму, наче маска прикриває індивідуальний та груповий егоїзм, де політична й економічна «еліта» діє заради своїх прагматичних інтересів, відірваних від інтересів усього суспільства.

Для пострадянського простору характерними є різноманітні форми такого формального соціального партнерства, коли замість краси відносин ми маємо лише їх гламурність. Як розвинути справжнє соціальне партнерство? Для сучасного українського суспільства це питання є доленосним, адже без теоретичної та практичної відповіді на нього будь-які демократичні зміни будуть лише маскуванням посттоталітаризму, а досягнення соціальної справедливості постійно буде руйнуватися популізмом, що буде вести до наростання відчуження в суспільстві і провокувати байдужість або соціальний вибух. Для відповіді на це актуальне запитання необхідно розділити соціальне партнерство у строгому та широкому сенсі цього слова.

У строгому сенсі соціальне партнерство можна визначити як продуктивну взаємодію між соціальними групами у суспільстві, яка дозволяє вирішувати конфліктні питання на основі консенсусу. В історії філософії та економіки були запропоновані два шляхи вирішення соціальних конфліктів: через знищення приватної власності на засоби виробництва та через погодження інтересів приватних власників і найманих робітників, що, по суті, і трактується як соціальне партнерство у строгому сенсі.

У розвиток ідеї і практики соціального партнерства внесли вклад представники класичної школи економічної науки А. Сен-Сімон і Р. Оуен. Ш. Фур'є обґрунтовує необхідність конструктивного співробітництва між соціальними групами та класами. Д. С. Міль зазначає, що відносини між власниками засобів виробництва і працівниками будуть поступово витіснятися відносинами партнерства в двох напрямках: об'єднання працівників з капіталістами та об'єднання працівників між собою.

V. Етико-естетичні виміри життя

Суттєвий вплив на розвиток теорії соціального партнерства мали німецькі економісти А. Мюллер-Армак та В. Репке. Тому не дивно, що саме в Німеччині маємо «класичну» практику соціального партнерства, що є поєднанням економічної свободи і активної політики держави в організації соціальної сфери. Цікаво, що система соціального партнерства більше розвинута в північноєвропейських країнах, особливо скандинавських, ніж у південно-європейських країнах, а також у США.

Проблемами суспільно-економічних основ соціального партнерства займався відомий економіст А. Маршал, який зазначав, що співробітництво між капіталом і трудом є так само обов'язковим, як і співробітництво «між прядильниками і ткачами». Проблематиці соціального партнерства багато уваги приділяється у роботах таких вітчизняних і іноземних вчених, як Л. Баккаро, В. Борисов, С. Лібнер, Р. Одонолл, М. Сімоні, Г. Фолкнер, О. Грішнова, А. Колот, В. Новіков, Г. Осовий, Н. Диденко, О. Ситник та ін.

У сучасній вітчизняній літературі з соціальної філософії та філософії права робиться наголос передусім на колективному характері соціального партнерства. Не можна не погодитися з тим, що «відносини соціального партнерства мають колективний характер, в їх основі лежить колективний інтерес сторін» [5, с. 22], а стрижнем соціального партнерства у строгому смислі слова є принцип співробітництва між роботодавцями і найманими працівниками, який реалізується у формах проведення переговорів, укладення колективних договорів та колективних угод з приводу визначення соціальних стандартів, забезпечення зайнятості, організації оплачуваних громадських робіт, вирішення проблеми безробіття, дотримання техніки безпеки, вимог з охорони здоров'я, прав працівників на своєчасне отримання заробітної плати, забезпечення нормального режиму праці й відпочинку тощо. Невипадково, що значна кількість дослідників у галузі соціальної філософії та філософії права віддає ключову роль у формуванні системи соціального партнерства профспілкам. Так, І. Кисельов зазначає, що межі соціального партнерства окреслюються комплексом «правових норм, що регулюють статус і права профспілок і організацій підприємств, їхню співпрацю на підприємствах і поза ними; колективні договори, особливо в тій їх частині, в якій вони сприяють пом'якшенню трудових конфліктів (обов'язок соціального миру в період дії договору); вирішення колективних трудових спорів насамперед шляхом переговорів і досягнення взаємоприйнятних компромісів на основі двосторонньої і тристоронньої співпраці» [3, с. 136].

V. Етико-естетичні виміри життя

Термін «соціальне партнерство» входить в практику регулювання соціальних відносин в Україні з кінця 1991 року. Якщо згадати, що існує два способи вирішення соціальних конфліктів – насильницький і мирний, або власне соціальне партнерство, то для України характерним є саме другий спосіб, він відповідає архетипам української ментальності, а отже, проблематика соціального партнерства є вельми актуальною саме для України. Соціальне партнерство в Україні постає не лише цивілізованим методом демократичного вирішення і недопущення соціальних конфліктів, важливою умовою формування соціально відповідальної економіки та політики, а й умовою збереження ідентичності.

Соціальне партнерство у широкому сенсі є процесом координаційної взаємодії не лише між групами, а й між *особистостями*. Саме наявність соціального партнерства у взаєминах між особистостями – передусім у мікросоціальних групах – і створює *дійсність* соціального партнерства, яке реалізується за законами краси. Адже дійсне соціальне партнерство означає відносини людей, в яких кожен актуалізує здібності та задатки, розвиваючи особистість та творчий потенціал. Саме таке соціальне партнерство між *суспільно активними особистостями* сприяє розвитку відкритого суспільства – особистість, яка має свою справу, розвиває та вдосконалює її, відкрита до співпраці з Іншим, який теж має максимальну соціальну реалізацію і налаштований на розвиток суспільства через *розвиток власної справи*.

Слід зазначити, що в сучасній літературі, присвяченій соціальному партнерству, є розуміння того, що воно є вкрай широким суспільним феноменом, який охоплює багато сфер соціального буття людини. Так, наприклад, з точки зору С. Українця, об'єкт соціального партнерства є доволі широким, включаючи «всі питання соціально-економічного і трудового спектру, оскільки неможливо вмістити в одну чи кілька статей всі життєві напрями, з яких укладаються угоди соціальними партнерами» [6, с. 35–41]. Проте в цій літературі майже відсутня точка зору, що соціальне партнерство включає в себе і міжособистісні взаємини людей, які здатні від субординації перейти до координації, причому до такої координації, яка має суспільно значущі наслідки.

Дійсне соціальне партнерство таким чином стає синонімом соціального партнерства в широкому сенсі слова; в ньому координативна взаємодія особистостей сприяє неформальній координативній взаємодії соціальних груп. Зрозуміло, що для реалізації такого соціального партнерства необхідна особлива

V. Етико-естетичні виміри життя

комунікативна відкритість і відповідальність особистості, передусім вона повинна бути здатна виходити за межі субординативного спілкування, в якому одна людина владно домінує над іншою і прагне ствердитися за її рахунок. Така особистість прагне розвивати координативні відносини, де відбувається конструктивне спілкування та співпраця в контексті соціального партнерства не за моделлю «Я – Воно», а за моделлю «Я – Ти», «особистість – особистість».

При цьому принцип координації, який зумовлює «горизонтальні», партнерські відносини не повинен повністю відкидати принцип субординації як систему «вертикальних» зв'язків. Дуже важливим є усвідомлення діалектичної взаємодії принципів субординації та координації в справжньому соціальному партнерстві, в якому відбувається розгортання краси відносин. Негативним та неплідним буде зацикленість лише на координативних чи лише на субординативних відносинах в соціальному партнерстві. Так, акцент на субординативному спілкуванні в соціальному партнерстві зазвичай призводить людей до інфантилізму, втрати ініціативності та справжньої відповідальності. Особистість відчуває себе «гвинтиком великого механізму», функцією, що виконує накази «зверху». Страх стає головним мотивом життя людини, творчість та свобода згортаються, стаючи непотрібними.

Соціальне партнерство при домінанті субординативного спілкування руйнується. Замість партнерської краси відносин мотиваційною силою стає бажання догодити «вищому». Проте координативне спілкування без елементів субординації в соціальному партнерстві може призвести до анархічних тенденцій в соціальній групі та у суспільстві в цілому. Виключно «горизонтальне» спілкування людей, різних за інтелектуальними здібностями, моральним та матеріальним рівнем, веде до безконтрольності та ресентименту, які рано чи пізно проявляться у деструктивності.

Можна припустити, що в дійсному соціальному партнерстві в сучасному світі необхідна гармонія принципів субординації та координації при *домінуванні координації*. При координативному управлінні мотивація стає *внутрішньою*, з'являється ініціативність та справжній інтерес до діяльності, а дозована субординація дає можливість позбутися анархії.

Виникає закономірне запитання: чи може справедливість бути названа тією красою відносин, яка породжує дійсне соціальне партнерство? На перший погляд, здається, що так – справедлива людина діє красиво і повинна отримати у відповідь такі ж красиві вчинки. Однак зазвичай в соціальному просторі справедливість не

V. Етико-естетичні виміри життя

одержує симетричної відповіді; вона залишається на рівні *вчинку*, але не *відносин*. Тому *справедливі відносини* знову і знову перетворюються в *боротьбу за справедливі відносини*. І в цій боротьбі зникає краса відносин.

Дуже важливо, щоб боротьба за справедливість не ставала самоціллю, тому що це призведе до самотності і нескінченної війни, про що говорить сумний приклад графа Монте-Крісто з однойменного роману А. Дюма. Коли ж справедливість стає не тільки боротьбою, але і творенням, раціонально вибудованими відносинами, у яких кожний одержує по заслугі, вона стає фундаментальною передумовою краси відносин.

Тут виникає ще одне важливе запитання: які екзистенціально-комунікативні передумови дійсності соціального партнерства? Можна припустити, що це, передусім, дружба та родинні стосунки, що будуються на основі гендерного партнерства, які є базовими для творення соціальних вимірів людського буття.

Дуже важливою екзистенційно-комунікативною передумовою краси відносин в контексті соціального партнерства є краса відносин у дружбі. Саме тут краса відносин виявляється у взаєморозумінні, у бажанні друга прийняти нас такими, як ми є, і разом з тим побачити наші перспективи. Друзі здатні відчутти наш біль як свій власний і знайти шлях виходу за межі розпачу, гніву і безнадійності.

Справжня дружба підноситься над користю або миттєвим задоволенням, вона потребує особистісної симетрії. «Досконала дружба, – пише Аристотель, – буває між людьми добродійними і по добротинності подібними один одному, бо вони однаково бажать один одному дійсного блага остільки, оскільки є добродійними, а добродійні вони є самі по собі» [1, с. 223].

Інший як друг дає те душевне тепло, якого людині не вистачає, саме він заспокоїть і вислухає нас у момент, коли перша закоханість потерпала крах, зупинить у момент жалості до себе і спробу покінчити з життям, змусить жити, буде соромити нас і скаже правду; він – наш прокурор, суддя й адвокат одночасно. Значною мірою саме завдяки присутності в нашому житті краси відносин з другом ми не робимо підлості, не породжуємо моральної та соціальної потворності, бо справжній друг – наш другий голос совісті.

Справжня дружба – це місток, що веде до любові, і мова тут не йде тільки про ситуацію, коли з дружби народжується любов. У досвіді дружби кожний з нас знаходить здатність співчувати, слухати, підтримувати іншу людину, що так необхідно в побудові любові. Краса відносин у дружбі виявляється ще й у духовності, спільному

V. Етико-естетичні виміри життя

пошуку сенсу існування, що переборює межі буденності й сірості. Адже питання про сенс життя, смерть та безсмертя, любов, вірність і Вічність людина вперше обговорює з другом, і саме він здатний продовжити наші думки, сперечатися, а коли потрібно, – помовчати. Справжній друг стає свідком нашого духовного росту, і саме він переживає з приводу нашої духовної порожнечі й падіння. Тим болючіше буває, коли друг зраджує нам. Кожний з нас повинен не тільки розчинятися в другові, але і відчувати свою самодостатність. Тоді руйнування краси відносин у дружбі не буде настільки хворобливим. Але виникає питання: як друг може зрадити? Можливо, така людина і не була ніколи другом? Так, кожному з нас потрібна особлива мудрість, що дозволить назвати друзями саме тих, хто цього заслуговує, це – одна зі світоглядних основ краси відносин у дружбі.

Але проблема в тому, що люди змінюються, часом кардинально, і перш ніж зрадити другу, більшість людей зраджує собі. Спочатку руйнується краса відносин із собою, а вже потім – із другом. На жаль, типовою причиною руйнування краси відносин у дружбі є ситуація соціальної успішності одного з друзів на тлі пасивності, а часом і зради своїм ідеалам іншого. Це можна означити як своєрідний «комплекс Сальєрі». Саме цей комплекс, що виростає на безмірних заздрощах до друга, до тлі спалює красу відносин з ним. Однак ніколи не пізно відродитися з попелу, перебороти в собі своєрідний «комплекс Сальєрі». Потрібно зрозуміти, що заздрощі до друга ніколи не породжують нічого великого, лише дрібні капості, за які згодом людина сама перестає поважати себе, а іноді і великі капості, за які можна себе і зненавидіти. Тому потрібно пам'ятати, що найкращий засіб подолання заздрощів – це творчість, яка крім усього іншого породжує ще і радість за досягнення друга. Творчість, що переходить у *співтворчість* із другом, і є вершиною краси відносин у дружбі, що й наповнює дійсністю соціальне партнерство.

Показово, що справжня дружба і дійсне соціальне партнерство, яке ґрунтується на ній, здебільшого проявляються не в буденному, а в граничному вимірі людського буття – в часи глибинних соціальних та екзистенціальних випробувань, наприклад, в часи війни або боротьби з тоталітарним режимом. У цьому плані показовими є слова одного з героїв А. Солженіцина: «До фронту... не вірив я у дружбу, особливо таку, коли, знаєте, «життя своє за друзі свої»... В звичайному житті – сім'я є, а дружбі немає місця...» [4, с. 425].

З іншого боку, дійсне соціальне партнерство в сучасному суспільстві неможливе без вирішення проблеми гендерної рівності і гендерного партнерства. Останнім часом усе більше актуалізується

V. Етико-естетичні виміри життя

проблема гендерної рівності – рівності чоловіка і жінки в соціальній, культурній і політичній сферах. Доцільно згадати, що поняття «гендер», яке позначає соціальну стать людини і було введено у вжиток західних інтелектуалів наприкінці 70-х років минулого сторіччя, походить від давньогрецького «genos», що означає «походження», в англійській мові слово «gender» має первинне значення: «рід».

Низка дослідників у галузі філософії статі вважають: досягнення гендерної рівності гальмується гендерними стереотипами, що визначають життєві ролі, які стримують реалізацію особистості. Не можна не погодитися, що передусім це стосується жінок. Наприклад, є стереотипи про те, що жінки не можуть служити в армії, займатися політичною діяльністю, бути вченими, художниками і т.д. Якщо вдається перебороти гендерні стереотипи, жінка може реалізувати найтаємніші мрії про професійну реалізацію. Це – позитивний бік ідеї і практики гендерної рівності. Негативною стороною стає маскулінізація жінок, що втрачають жіночність – здатність до любові і співчуття. Результатом занадто завзятого подолання гендерних стереотипів стає самотність. Звичайно, гендерні стереотипи можуть гальмувати і розвиток особистості чоловіка, призводячи до виконання чужих для себе ролей і руйнуванню відносин із близькою людиною, однак в умовах патріархальної цивілізації від них більше страждають жінки.

Дуже важливо зрозуміти, за якою межею мова йде вже не про стереотипи, а про *архетипи* чоловічого і жіночого – основи, на яких будується людське буття і «подолання» яких руйнує людську природу. На біологічному рівні архетипи чоловічого і жіночого розкривають себе в чоловічій і жіночій сексуальності і своєрідності проявів волі до продовження роду, що визначають образи батька і матері, на екзистенціальному рівні, як ми вже побачили вище, вони виявляються як духовність і душевність – глибинні прояви чоловічості і жіночності. Душевність означає здатність до любові і співчуття, переживання самоцінності сьогодення. Духовність співвідноситься із самоочевидними проявами чоловічого начала, з його спрямованістю в майбутнє, бажанням свободи, нехай навіть усупереч любові [див.: 7, С. 115–116].

Вищий сенс гендерної рівності полягає в тому, що кожна особистість повинна стати цілісною, гармонійно з'єднавши в собі духовність і душевність. Таку особистість, як ми побачили вище, можна назвати *андрогінною*. Андроґінна особистість прагне до рівності чоловіка і жінки не заради самої рівності, а заради єдності

V. Етико-естетичні виміри життя

свободи і любові. Рівність для неї виступає не метою, а засобом. При цьому андрогінна особистість не заперечує свою біологічну стать, навпаки, підсилює її плідні прояви.

При цьому ми можемо припустити, що для безлічі жінок конструктивніше рухатися від жіночності-душевності до чоловічості як духовності, для більшості чоловіків, напевно, більш природним є шлях від духовності до душевності. Щоб не платити самотністю за успіх у професії, і чоловікові, і жінці потрібно рухатися від гендерної рівності до гендерного партнерства і в цьому бачити красу відносин.

Таким чином, ми констатуємо появу нових відносин між чоловіком та жінкою, які породжують нові проблеми в цих стосунках. Ми також припускаємо, що ідея і практика гендерної рівності здатна розв'язувати ці проблеми. Однак *гендерна рівність сама є проблемою*, бо прагнення до неї достатньо часто породжує радикально-феміністичні настрої, які по суті є банальним реваншизмом по відношенню до «сильної статі». Такий реваншизм означає інфантильну, невротичну взаємодію чоловіка та жінки, яка веде до оновлених конфліктів і нової деструкції [8, с. 82–87].

Гендерне партнерство – це така стратегія життя чоловіка і жінки, коли відносини з протилежною статтю будуються на розумінні і толерантності. У просторі гендерного партнерства ніхто «не перетягує канат» і не доводить свою правоту, а здатний чути і слухати, бачити в іншому особистість, готовий до співробітництва і досягнення позитивних результатів. Гендерне партнерство звільняє особистість від нескінченної боротьби за владу, реваншизму і помсти стосовно протилежної статі, відкриваючи плідній взаємодії. Краса відносин людини зі світом та іншою людиною неможлива без такого партнерства.

Але для досягнення гендерного партнерства необхідно пройти дуже непростий шлях подолання егоцентризму, жалості до себе і безжалісності до Іншого. Осмислення цього шляху веде нас до прояснення проблеми надійності у відносинах чоловіка і жінки, яка може дозволити нам досягнути нові виміри краси у цих відносинах.

Красиві відносини статей – це партнерські відносини, позбавлені будь-якого реваншистського, потворного забарвлення. Можна констатувати, що відносини між чоловіком та жінкою з необхідністю повинні бути доведені до ідей партнерства і це буде красою відносин між статями і основою соціального партнерства.

Посилання:

1. *Аристотель* // Соч. в 4 т. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – 830 с.
2. Громадянське суспільство: історія і сучасність: монографія / за заг.ред. Розової Т.В. – Одеса: Юридична література, 2010. – С. 170.
3. *Киселев И.Я.* Зарубежное трудовое право / И.Я. Киселев. – М., 1998. – 158 с.
4. *Солженицын А.* В круге перовом /А. Солженицын. – М.: Художественная литература. – 1990. – С. 425.
5. Соціальне партнерство в Україні: перспективи законодавчого регулювання // Україна: аспекти праці. – 1998. – №2. – С. 22.
6. *Українець С.* Соціально-трудові відносини в Україні: зміст і розвиток / С. Українець // Україна: аспекти праці. – 1999. – №3. – С. 35–41.
7. *Философская антропология: словарь* / Под ред. Хамитова Н. – К.: КНТ, 2011. – С. 115–116.
8. *Хамітов Н.* Інфантильність та зрілість у людському бутті / Н. Хамітов // Філософсько-антропологічні читання'99. – К., 2000. – С. 82–87.

Крылова С. А. Социальное партнерство и красота отношений.

Аннотация: Социальное партнерство рассматривается как основа красоты отношений между людьми и социальными группами в открытом обществе. Социальное партнерство анализируется в широком и в строгом смысле. Дружба и гендерное партнерство рассматриваются как экзистенциально-коммуникативные проявления красоты отношений и условия истинного социального партнерства.

Ключевые слова: социальное партнерство, красота отношений, открытое общество.

Krylova S. A. Social partnership and relationship beauty.

Annotation: Social partnership is considered as basic of human and social groups' relationship beauty in the open society. Social partnership is analyzed both in wide and strict sense of the word. Friendship and gender partnership are considered as existential communication in relationship beauty as well as real social partnership necessary conditions.

Key words: social partnership, the beauty of relations, an open society.